

NELIPČIĆI I ŠUBIĆI – MEĐUSOBNI ODNOSI

Damir Karbić

U radu se prikazuju međusobni odnosi Šubića Bribirskih i Nelipčića tijekom prve polovine 14. st., u razdoblju kada su se ove dvije velikaške obitelji borile za vodeći položaj među hrvatskim velikašima te pokušavale osigurati svoj što nezavisniji položaj prema pokušajima ugarsko-hrvatskih kraljeva da ih podvrgnu svojoj vlasti.

Povijest Hrvatske u trinaestom i četrnaestom stoljeću obilježena je djelovanjem hrvatskih velikaša iz roda Šubića, koji su u prijelomnom trenutku izumrća dinastije Arpadovića (1102.-1301.) neformalno, ali efektivno zamijenili kraljevsku vlast u hrvatskim zemljama i odigrali značajnu ulogu u dovođenju nove dinastije, Anžuvina (1291./1301.-1387./1409.), na vlast. Iako su 1322. došli u sukob s kraljevskom vlašću te se od njezinih glavnih podržavalaca pretvorili u otvorene protivnike, Šubići su do sredine 14. st. (1347.-1356.) ostali najmoćnijim političkim faktorom u Hrvatskoj. U sukobima koji su karakterizirali to razdoblje, značajnu je ulogu (od strane historiografije i precijenjenu) odigrao upravo knez Nelipac, čiji su se posjedi s onim Šubića razgraničavali upravo na Krki, a koji je od njihova čovjeka i pristaše, prerastao u glavnog takmaca za vodeći položaj među hrvatskim velikašima. Nakon sredine 14. st. kada važnost Šubića opada, Nelipčići preuzimaju vodeću ulogu te obilježavaju razvoj Hrvatske u razdoblju do svog izumrća tridesetih godina 15. st.

Uspon Nelipčića, plemićke obitelji iz roda Svačića iz Zmine, bio je usko povezan s njihovom službom najmoćnijim hrvatskim velikašima 13. i ranog 14. st.,

hrvatskim banovima Pavlom I. i Mladenom II., ali su podaci o tome fragmentarni. Vidljivo je da su članovi obitelji imali unutar njihove pratnje važno mjesto, a već prvi spomen nekog od pripadnika obitelji zabilježen je na vrlo visokom položaju. To je bila dužnost humskog kneza koja je, nakon što su Šubići uspostavili tamo svoju vlast u proljeće 1302., bila povjerena određenom Konstantinu, po svemu sudeći stricu kneza Nelipca, a u prvom desetljeću 14. st. na tom se položaju nalazio Nelipićeve brat Ižan.¹

Nedostatak podataka onemogućava nam da vidimo kako se razvijao položaj članova obitelji gotovo do samog kraja vladavine bana Mladena II. Prvi novi spomen već svjedoči da je najznačajniji član povijesti obitelji, knez Nelipac, dosegnuo važan položaj među hrvatskim velikašima. Zanimljivo je da se spominje u kontekstu pobune koju je podigao protiv bana zajedno s Kurjakovićima u zimu 1316./1317.,² a koju je najvjerojatnije izazvao sukob koji je ban Mladen II. imao sa susjednim slavonskim velikašima, Babonićima.³ Uzrok sukoba s Babonićima nije poznat, ali je moguće da je područje u sporu bila drežnička županija, sjeverozapadna granica teritorija Šubića, ali ujedno i područje s kojim je Nelipčić vezao pokušaj kralja Bele IV. da im za neke posjede u primorju da posjede u Drežniku.⁴ U svakom slučaju, sukob Nelipca i Kurjakovića s Mladenom II. nije dugo trajao, a također nije bio s banove strane smatran većom pobunom, budući da ni Kurjakovići ni Nelipac nisu upali u nemilost, ili bar nisu dugo u njoj ostali. Štoviše, dvije godine poslije, Nelipac se u jednoj Mladenovoj ispravi prvi put spominje s naslovom njegova vojvode (*Nelipchio voyuoda nostro*) te je jedan od svjedoka izdavanju isprave.⁵ Ono što je vrijedno napomenuti jest da je Nelipac očito bio vrlo ponosan na taj naslov te ga je nastavio koristiti i nakon što se pobunio protiv Mladena i pridonio njegovu padu. Značenje tog naslova nije potpuno jasno, ali treba primijetiti da se po svemu sudeći radi o najvišem dvorskom dostojanstveniku banova dvora, vjerojatno sa širokim vojnim ovlastima te se iz toga može zaključiti da je uživao puno

1 Vidi Mihailo Dinić, "Comes Constantinus," *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 7 (1961), str. 7-9. Dinić je mislio da Konstantina treba identificirati s Nelipčevim nećakom Konstantinom, ali je malo vjerojatno da je on mogao držati tako važan položaj već početkom 14. st. kad je još bio izrazito mlad (vjerojatno i maloljetan) prema svemu drugom što znamo o njemu.

2 Franjo Rački, "Notae Joannis Lucii," *Starine* 13 (1881) (dalje: Rački, "Notae"), str. 229; Tadija Smičiklas et al., *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD) 8 (Zagreb: JAZU, 1910.) dok. 365, str. 446; Dane Gruber, *Nelipić, knez cetinski i kninski* (Zagreb: Narodne novine, 1886.), str. 10; Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj srednjem vijeku* (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), str. 431; Miroslav Granić, "Jadranska politika Šubića Bribirskih," *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* (dalje: Radovi Zadar) 36 (1994.), str. 52. Nada Klaić i Miroslav Granić pretpostavili su da ih je podržavao kralj Karlo Robert, no to nije vjerojatno.

3 Rački, "Notae," str. 228; Vjekoslav Klaić, *Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347.* (Zagreb: Matica hrvatska, 1897.), str. 113-114; Gruber, *Nelipić*, str. 10; Ferdo Šišić, "Pad Mladena Šubića, bana hrvatskoga i bosanskoga. Istorička studija," *Glasnik Zemaljskog muzeja* 14 (1902.), str. 347-349; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 431. Ferdo Šišić ispravno je upozorio da je većina Babonića bila protiv kralja, ali je, misleći da je Mladen bio u lošim odnosima s kraljem, zaključio da su se pokorili nešto prije tih događaja. Vjerojatnije je da je Mladen djelovao protiv njih kao saveznik kraljevskih snaga (koje je u tom trenutku čak vodio jedan od Babonića, slavonski ban Ivan).

4 Županija je dana 1253. obitelji kneza Nelipca od Bele IV. (V. Klaić, *Bribirski*, str. 172, bilj. 10).

5 CD 8, dok. 402, str. 497-499.

banovo povjerenje. Sam naslov inače nije zabilježen u hrvatskim srednjovjekovnim izvorima (što nije ni čudno budući da niti jedan hrvatski velikaš osim Šubića nije ni došao do stupnja organizacije vlastitog dvora), ali je identična poljskom naslovu za palatina (kraljeva zamjenika) te vrlo sličnom naslovu erdeljskog (transilvanskog) vojvode.

Nelipac se ponovno spominje i u kontekstu događaja koji su vodili do banova pada. Banove nevolje su počele u zimu 1321./1322. nakon gušenja prošlogodišnje šibenske pobune i njezina ponovnog rasplamsavanja.⁶ Pobuni se ubrzo pridružio i Trogir,⁷ a nakon pretjeranih represalija protiv Šibenika pobunili su se pridružili i brojni hrvatski velikaši među kojima su se nalazili i Nelipići, hlivanjski Mihovilovići te Mladenovi bratići Kurjakovići, koje je ban optužio da mu rade o glavi.⁸

Još jači uspon Nelipca počeo je nakon Mladenova poraza i zatočenja. Situacija u Hrvatskoj nije se smirila nego je zapravo nastupilo razdoblje nepostojanja centralne vlasti i podjele Hrvatske na područja pod vlašću različitih velikaša slično stanju koje je vladalo u Slavoniji i Ugarskoj do 1321. godine. Odmah nakon kraljeva odlaska, hrvatski velikaši sklopili su savez i uspjeli protjerati bana Ivana Babonića, no nijedan od njih nije bio dovoljno snažan da bi mogao uzeti naslov bana i nametnuti svoju prevlast ostalima.⁹ Pod kraljevom kontrolom, a i to na vrlo labav način, ostali su jedino posjedi knezova Krčkih (koncentrirani u sjeverozapadnom kutu Hrvatske). Drugi dijelovi zemlje (prostor pod neposrednom kontrolom banova Pavla i Mladena II.) ušli su u razdoblje dezintegracije i unutrašnjih sukoba. Kurjakovići su zagospodarili krbavskom županijom i dvjema susjednim županijama istočno od posjeda knezova Krčkih. Stjepan II. Kotromanić se domogao banskog položaja u Bosni, a Branivojevići su uspjeli zauzeti Hum.¹⁰ Knez Nelipac i njegova obitelj su kontrolirali županije Knin i Cetinu. Mihovilovići su zadržali svoje položaje u hlivanjskoj županiji, a Hrvatinići svoje u Donjim Krajinama. Ostatak zemlje, uključujući gradove Skradin, Split (do

6 N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 436; Miroslav Granić, "Jadranska," str. 57; CD 8, dok. 455, str. 556; *Listine* 1, dok. 489, str. 310-311.

7 CD 9, dok. 37, str. 46-48; V. Klaić, *Bribirski*, str. 123-128; Gruber, *Nelipić*, str. 13 (POD 1321); Šišić, "Pad," str. 355-356; Nada Klaić, *Trogir u srednjem vijeku: Javni život grada i njegovih ljudi*, Povijest grada Trogira 2/1 (Trogir-Split: Muzej grada Trogira, 1985.), str. 231-233; Granić, "Jadranska," str. 58.

8 Micha Madii de Barbazanis. "Incipit historia edita per Micam Madii de Barbazanis de Spaletto de gestis Romanorum imperatorum et summorum pontificum pars secundae partis de anno Domini MCCXC," u: Ivan Lučić [Iohannes Lucius], *De regno Dalmatiae et Croatiae* (Amsterdam: Blaeu, 1666.), cap. 17, str. 376-377; hrvatski prijevod u: Miha Madijev, "Historija," prev. i prir. Vladimir Rismoondo, u *Legende i kronike*, ur. Vedran Gligo i Hrvoje Morović, Split 1977., str. 173-174; V. Klaić, *Bribirski*, str. 130-132; Šišić, "Pad," str. 357-359; N. Klaić, *Trogir*, str. 233; Granić, "Jadranska," str. 65-66.

9 *Listine* 1, dok. 520, str. 342-343; Gruber, *Nelipić*, str. 23, 31.

10 Branivojevići su bili velikaška obitelj iz Trebinja, u to vrijeme u sastavu Raške, koji su uspjeli izgraditi svoju državu koja se sastojala od Huma i Trebinja koristeći slabljenje Šubića u 1322. te unutrašnje sukobe unutar raške vladarske dinastije (nakon 1321.). No, njihova je vlast trajala samo vrlo kratko i već 1326. su poraženi i uništeni od saveza koji su protiv njih sklopili bosanski ban Stjepan Kotromanić i dubrovačka komuna, a koji su potom razdijelili među sobom dio njihovih teritorija. Ostatak je opet pripojen Raškoj. Za Branivojeviće vidi: Veljan A. Trpković, "Branivojevići," *Istorijski glasnik* 1960., br. 3-4, str. 55-85; Bariša Krekić, "Uz jednu studiju o Branivojevićima," *Istorijski glasnik* 1963., br. 4, str. 95-97; Josip Lučić, "Nov podatak o Branivojevićima," *Historijski zbornik* (dalje: HZ) 31-32 (1978.-79.), str. 307-311; Josip Lučić, "Dopuna o Branivojevićima," *HZ* 35/1 (1982), str. 333.

1323.)¹¹ i Nin ostali su pod vlašću Mladenova brata kneza Jurja II., no niti on nije uzeo banski naslov, nego je samo nastavio koristiti onaj kneza dalmatinskih gradova.

Glavni problemi s kojima se Juraj II. morao suočiti bili su oni povezani s očuvanjem ostataka vlasti nad širim područjem. Glavni izazov za to dolazio je od kneza Nelipca i njegovih pretenzija za osvajanjem središnje uloge za sebe. Taj se zahtjev poklapao s drugim, zapravo opasnijim, ali manje očitim. To je bila namjera Venecije da preuzme pod svoju vlast dalmatinske gradove koji su se još nalazili pod Jurjevom vlašću. Mlečani su stoga podupirali, iako ne vrlo izravno, Nelipčeve zahtjeve protiv Jurja.

U lipnju 1324. Juraj je pokušao popraviti svoj položaj iznenadnim napadom na kninsku tvrđavu, glavno Nelipčevo središte, ali je taj pokušaj vrlo loše završio za njega, dovršivši ujedno i njegove pretenzije za dominantnom ulogom u Hrvatskoj. Njegova je vojska raspršena, a on sam i neki njegovi bliži suradnici poput Baiamontea Tiepola, Jurjeva bratića i mletačkoga državnog neprijatelja broj jedan, zarobljeni i držani kao zarobljenici u Nelipčevoj tamnici.¹² Mlečane je taj razvoj očito oduševio te su probali nagovoriti Nelipca da im za nagradu izruči Baiamontea. Nelipac to nije prihvatio, možda zbog Baiamonteovih rodbinskih veza s njegovom suprugom Vladislavom (ona je bila kći jedne sestre bana Pavla I., a Baiamonte druge sestre), ali je ipak držao i njega i Jurja u zarobljeništvu otprilike godinu i pol.¹³ Mlečani su probali i zauzeti Jurjev grad Skradin i tvrđavu Klis, ali je to spriječila Jurjeva supruga, kneginja Lelka. Da bi ojačala svoj položaj, ona je brzo zaključila ugovor s Trogirom, zajamčivši trogirskim trgovcima slobodan prolaz kroz teritorije Šubića te privremeno zaključila sukobe sa Splitom oslobodivši splitske zarobljenike.¹⁴

Za vrijeme Jurjevog tamnovanja, Nelipac i njegovi šurjaci Kurjakovići uspjeli su preuzeti položaje kneza i načelnika u Splitu.¹⁵ Juraj i Baiamonte su oslobođeni, potonji pod uvjetom da prihvati položaj kapetana Bologne, na koji je u međuvremenu izabran, i ode iz Hrvatske.¹⁶ Nelipac je vjerojatno time želio lišiti

11 Split je tijekom 1323. odbacio Jurjevu vlast, ali se nije pokorio Veneciji. Komuna je uspjela na kratko zauzeti i Omiš i pokušala napad na Klis, ali je splitska milicija pri tome potpuno poražena i uništena. Unatoč tom uspjehu knez Juraj nije uspio povratiti svoju vlast nad komunom, iako je ubrzo vratio Omiš. Vidi: Micha Madii, cap. 21, str. 378; hrvatski prijevod: Miha Madijev, "Historija," str. 177-178; V. Klaić, *Bribirski*, str. 141; Gruber, *Nelipić*, str. 23-24.

12 Micha Madii, cap. 23, str. 379; hrvatski prijevod: Miha Madijev, "Historija," str. 179-180; V. Klaić, *Bribirski*, str. 142-143; Gruber, *Nelipić*, str. 25-26; *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.* (Sarajevo: Napredak, 1942.), str. 253-254; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom*, str. 594.

13 Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike 1*, Monumenta spectantia historiis Slavorum Meridionalium 1 (dalje: *Listine*) (Zagreb: JAZU, 1878), dok. 526-527, str. 349-350, dok. 537, str. 363.

14 Micha Madii, cap. 24, str. 379; hrvatski prijevod: Miha Madijev, "Historija," str. 180-181; Roberto Cessi-Paolo Sambin, *Le deliberazioni del Consiglio dei rogati (Senato), serie "Mixtorum" 1*, Monumenti storici pubblicati dalla Deputazione veneta di storia patria N. S. 15 (1960.) (dalje: Cessi-Sambin), dok. 55, str. 287, dok. 79, str. 289, dok. 84, str. 289; V. Klaić, *Bribirski*, str. 143.

15 *Listine 1*, dok. 545, str. 368-372; V. Klaić, *Bribirski*, str. 143.

16 Baiamonteov izbor dogovoren je s bolognskim poslanicima po nekim zadarskim građanima, posebice Franji de Civallellisu. Taj čin jako je razbjesnio mletačke vlasti, ali nisu poduzeli nikakve sankcije protiv Zadra ili Franje iako su o tome raspravljali. Vidi *Listine 1*, dok. 532-533, str. 360-361, dok. 537, str. 363. O Baiamonteovoj kasnijoj sudbini, vidi: Antonio Battistella, "L'ultimo ufficio pubblico di

Jurja jednoga sposobnog i uglednog pristaše, izbjegavajući pri tom drastična rješenja.

Zarobljeništvo u Kninu očito je ozbiljno uzdrmalo Jurja. Čini se da je njegovo zdravlje bilo uzdrmano, a njegov prestiž prema Trogiru i Splitu oslabljen te su gradovi počeli osporavati pogranična područja. Ipak, ni Nelipčev uspjeh nije bio dugotrajan. Nije uspio uspostaviti teritorijalnu poveznicu između područja pod njegovom vlašću i svoje nove stečevine, Splita, te je grad ubrzo odbacio njegovu vlast i predao se Veneciji u kolovozu 1327.¹⁷ Jurjev je položaj ubrzo potom ponovno ugrožen i s mletačke strane, kada se Veneciji predao i posljednji obalni grad koji je tada držao, Nin. Ugovor između Nina i Venecije sklopljen je u siječnju 1328.¹⁸ Ipak, Jurjev konflikt s Trogirom i Splitom nije prerastao u otvorenu vojnu konfrontaciju, dijelom i zbog Jurjeva oslabljenog zdravlja. Sa Splitom je iste godine izvršena arbitraža granica,¹⁹ a ubrzo nakon toga, u prosincu 1328., Juraj je umro ostavivši svoje teritorije maloljetnom sinu Mladenu III., u čije je ime njima upravljala njegova majka Lelka.²⁰

Mladen je bio pod Lelkinim skrbništvom do siječnja 1333., kada je prvi put osobno sklopio ugovor sa Splitom.²¹ Ipak, i tada se zahtijevalo da se Lelka također zakune da će poštovati isti ugovor. Drugi ugovor koji je uređivao odnose Klisa i Trogira Mladen je zaključio u svoje, ali i ime svoje majke.²² Istodobno, Lelka je osobno zaključila ugovor s knezom Nelipcem.²³ Po svemu sudeći, ona je imala vrlo važnu ulogu i u kasnijem razdoblju sve do svoje smrti. Posljednji je put spomenuta u travnju 1337. kada je Mladen opet pregovarao s Nelipcem,²⁴ a vjerojatno je umrla ubrzo potom.

U usporedbi s onom njegova strica Mladena II., pa čak i njegova oca Jurja II., inicijalni položaj Mladena III. bio je prilično nesiguran. On je zadržao izravnu vlast nad kneštvima Klisa, Omiša i Skradina i njegova vlast tamo bila je vrlo čvrsta. Čini se da je, barem u tom trenutku, odustao od ideje obnove svoje vlasti nad dalmatinskim gradovima te nikad nije koristio očev naslov kneza dalma-

Baiamonte Tiepolo, *Nuovo archivio Veneto*, N. S. a. 1, t. 2/1 (1901.), str. 5-34 i Giuseppe Praga, "Baiamonte Tiepolo dopo la congiura," *Atti e memorie della Società Dalmata di storia patria* 1 (1926.), str. 74-89.

- 17 *Listine* 1, dok. 545, str. 368-372; V. Klaić, *Bribirski*, str. 144-145; Gruber, *Nelipić*, str. 31-32; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 95.
- 18 *Listine* 1, dok. 550, str. 373-376; V. Klaić, *Bribirski*, str. 145-146; Gruber, *Nelipić*, str. 33; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 97. Svi navedeni autori datiraju dokument pogrešno u 1329. godinu.
- 19 Za Trogir: CD 9, dok. 238-239, str. 291-292; V. Klaić, *Bribirski*, str. 143-145; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 594. Za Split, vidi posebice Lovre Katić, "Granica između Klisa i Splita kroz vjekove," *Starohrvatska prosvjeta*, III. ser., 6 (1958.), str. 187-210. Vidi također: V. Klaić, *Bribirski*, str. 145; Gruber, *Nelipić*, str. 32.
- 20 Arhiv Samostana sv. Frane u Šibeniku, rukopis *Necrologium Breberienae*, fol. 1; V. Klaić, *Bribirski*, str. 146 (pod 1330.); Gruber, *Nelipić*, str. 32 (početak prosinca 1329.); N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenoj*, str. 595 (pod 1330.).
- 21 Dokument se nalazi u ostavštini Ivana Lučića-Luciusa među prijepisima cjelovitih dokumenata. Original ostavštine je u Kaptolskom arhivu u Splitu (scr. B, sv. 538, fol. 172-179), a rukopisni prijepis koji su pod rukovodstvom Mihe Barade izradili don Mate Hailo i Marin Bego čuva se u Arhivu HAZU u Zagrebu (Ostavština Ivana Lučića-Luciusa, sv. 15, str. 24-43). Podaci iz Luciusove ostavštine ubuduće će se citirati kao Lucius, Ostavština s navodima splitske te potom zagrebačke reference odvojenim kosom crtom (u ovom slučaju to bi bilo: Lucius, Ostavština, sv. 538, fol. 172-179/15, str. 24-43).
- 22 CD 10, dok. 39, str. 73.
- 23 Lucius, Ostavština, sv. 538, fol. 184-184'/15, str. 46-48.
- 24 Lucius, Ostavština, sv. 542, fol. 335-335'/4, str. 35-36.

tinskih gradova.

Razdoblje Lelkina skrbništva i prve godine Mladenove samostalne vlasti bile su obilježene borbom za održavanje njegova utjecaja u regiji i uspostavu nove ravnoteže snaga. Prvo područje sukoba bilo je u vezi problema sa Splitom i Trogirom. Lelka je očito bila nezadovoljna rezultatom arbitraže od 1328. godine, a ni Split se nije osjećao previše siguran. U sklopu tih događaja, u studenom 1329., predstavnici Šibenika, Trogira i Splita sastali su se u uvali Sv. Arkandela u trogirskom distriktu te raspravljali o mogućnosti sklapanja saveza sa Slavenima (*liga Sclavorum*), najvjerojatnije Nelipcem i njegovim saveznicima.²⁵ Savez je najvjerojatnije bio uperen protiv Lelke, iako to nije izravno rečeno u izvještaju. Također je nejasno, je li savez ikad zaživio; najvjerojatnije nije. Unatoč tome, otvoreni sukob s Trogirom i Splitom počeo je 1331. kada je Lelka zatvorila ceste koje od tih gradova vode u unutrašnjost.²⁶

Vrlo je vjerojatno da je Lelka sa Splitom imala šire planove, možda čak i namjeru preoteti grad Veneciji, a imala je i pristaše u gradu te splitske nezadovoljnice koji su se sklonili na njezin teritorij i otvoreno sudjelovali u napadima na splitski distrikt.²⁷ Čini se da su Lelka i Mladen istodobno napali i područja pod vlašću kneza Nelipca, a to je onda ujedinilo njihove neprijatelje. U veljači 1332. knez Nelipac je s knezovima Splita, Trogira i Šibenika zaključio u uvali Stupin obrambeni savez protiv svih neprijatelja, osim protiv kralja i Venecije. Gradovi su se obvezali knezu Nelipcu protiv njegovih neprijatelja pružiti pomoć od 400 ljudi (Šibenik 160, Trogir 140, Split 100), a on je bio obavezan osobno voditi operacije.²⁸ Nelipčevi neprijatelji se ne spominju poimence, ali je, s obzirom na okolnosti, najvjerojatnije da se radi o Šubićima. To može objasniti i veliki broj vojnika koji je trebao dati Šibenik. Oni su vjerojatno trebali omesti pomoć koju bi Klisu mogli poslati Šubići iz Skradina, Bribira i Ostrovice.

Slijed vojnih operacija nije jasan. Saveznici i neki poimence nepoznati hrvatski velikaši (najvjerojatnije Kurjakovići) su opsjeli Klis, ali ga očito nisu mogli zauzeti. Splićani su počeli graditi drugu utvrdu, Greben, kako bi je iskoristili protiv Klisa. U određenom trenutku Mladenova braća Pavao III. i Juraj III. su zarobljeni. Vojna nadmoć očito je bila na strani kneza Nelipca i njegovih saveznika, ali ni Šubići nisu bili poraženi. Čini se da su sjeverni dijelovi njihovih vojnih snaga, predvođeni Hranom Gradinićem, imali određene uspjehe i pokušavali probiti opsadu. Odredi s juga, predvođeni omiškim knezom Petrom Bogdanovim također su, kako se čini, djelovali uspješno. Mnogi Splićani su bili zarobljeni i zatvoreni u Klisu.

Sukob je konačno završen posredovanjem zadarske komune u siječnju

²⁵ Lucius, *Ostavština*, sv. 542, fol. 262-262/3, str. 55-56.

²⁶ Lucius, *Ostavština*, sv. 538, fol. 171/21, str. 70; Lucius, *Ostavština*, sv. 536, fol. 207/21, 70; Ivan Lučić [Iohannes Lucius], *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù* (Venice: Curti, 1673.-74.), lib. 4, cap. 4; hrvatski prijevod: Ivan Lučić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru 1*, prev. Jakov Stipišić (Split: Čakavski sabor, 1979.), str. 490; Gruber, *Nelipić*, str. 32.

²⁷ *Listine 1*, dok. 590, str. 399.

²⁸ CD 10, dok. 6, str. 6-8; Gruber, *Nelipić*, str. 32-33.

1333. Sporazum sa Splitom zaključen je u Klisu 18. siječnja,²⁹ a onaj s Trogirom jedanaest dana kasnije u Trogiru.³⁰ Važno je primijetiti da je ugovor sa Splitom mnogo razrađeniji i sadrži više članaka od trogirskog, što upućuje na to da je sukob s Trogirom bio sekundaran. Ugovor s Nelipcom nije sačuvan, ali ga je zaključila Lelka 15. siječnja. U njemu je na Nelipca prenijela svoja potraživanja na 5.000 libara koje je imala u Splitu i koje su mu trebale biti isplaćene u pet rata kroz pet godina.³¹ Moguće je da je taj novac zapravo bio otkup za Pavla i Jurja, a ne dio mirovnog ugovora, no ništa preciznije ne može se reći.

Ishod sukoba sa Splitom i Trogirom čini se da pokazuje da nijedna od strana nije postigla pravu dobit iz njega. Knez Mladen i njegova majka su vjerojatno odustali od ideje obnove svog utjecaja nad Splitom, što može objasniti zašto se nisu više trudili osigurati bolji položaj za svoje splitske pristaše.³² S druge strane, Mlečani su također morali prihvatiti činjenicu da će Mladen biti prisutan na tom području i prestati pokušavati preuzeti njegove teritorije. Nitko nije imao teritorijalne dobitke, ali nitko nije pretrpio ni teritorijalne gubitke. Dugo osporavana granica između Klisa i Splita nije čak ni spomenuta u tekstu ugovora. Jedini dobitak koji je postigao knez Nelipac, 5.000 libara, nisu mu isplatili Šubići nego Split. Uvjeti ugovora su bili više ili manje izbalansirani te je svaka strana mogla biti podjednako zadovoljna i nezadovoljna njime. Središnja uloga koju je prilikom sastavljanja ugovora imao Zadar također je vrijedna spomena i svjedoči još jednom o kontinuitetu dobrih odnosa koje su Šubići imali s tim gradom.

Novo područje sukoba Šubića i Venecije koje je pružilo Nelipcu priliku da se u njih uključi bilo je ono oko Nina, koje je u Mladenovo ime, ali i iz osobnih interesa vodio Budislav Ugrinić, također jedan od članova roda Šubića. Sukobi su počeli u jesen 1332. kada su Mladenove postrojbe s onima Grgura i Pavla II. počele pljačkati ninski distrikt, a uskoro im se pridružila i Jelena, udovica Jurja Juršića, također jednog od vodećih Šubića.³³ Mlečani su u studenom iste godine prosvjedovali protiv tih napada te pokušali zadobiti potporu kneza Nelipca, Kurjakovića, kneza Jurja Mlatkovića u Počitelju³⁴ te krčkog kneza Frederika.³⁵

Vrlo je vjerojatno da je prije spomenuti razvoj oko Klisa utjecao na slabljenje Mladenova interesa za Nin te vodeća uloga u sporu prelazi na spomenutog Budislava Ugrinića.³⁶ Situacija se za Budislava promijenila nakon što je Mla-

29 Vidi bilj. 21.

30 CD 10, dok. 39, str. 73-74; Gruber, *Nelipić*, str. 33.

31 Lucius, *Ostavština*, sv. 538, fol. 184-184'/15, str. 46-48.

32 U veljači 1333. splitska komuna čak je odlučila raspolagati njihovom zaplijenjenom imovinom, a to nije izazvalo nikakav vidljivi protest s Mladenove strane (*Listine 1*, dok. 590, str. 399).

33 Značajno je da nisu opljačkali nikakvu imovinu koja je pripadala zadarskim građanima u tom selu. Budući da su komune Zadra i Splita u tom trenutku imale stanovite pogranične probleme, moguće je da su Zadrani koristili te događaje kako bi oslabili svoje protivnike.

34 Juraj Mlatković bio je inače čovjek kneza Mladena III. Tako se može zaključiti da su u to doba Šubići još uvijek imali neku vlast nad Likom.

35 *Listine 1*, dok. 580, str. 392-394; Gruber, *Nelipić*, str. 34.

36 *Listine 1*, dok. 593, str. 400-401; Gruber, *Nelipić*, str. 34; *Listine 1*, dok. 587, str. 397-398; Gruber, *Nelipić*, str. 35.

den zaključio mir s Venecijom te ga je to možda potaknulo na približavanje Nelipcu. Započeo je i separatne pregovore s Venecijom, ali nije niti oslobodio zarobljenike niti vratio opljačkana dobra. Krajem veljače 1333. Mlečani su zatražili i Nelipčevo posredovanje i izjavili da će biti zadovoljni i samim oslobađanjem zarobljenika,³⁷ ali neuspješno, budući da su se pokušaji za pomirenjem nastavljali. Konačni dogovor postignut je tek u listopadu, opet posredovanjem zadarske komune.³⁸

Nakon spomenute inicijalne uloge Mladen nije bio uključen u sukobe s Nimom. Čini se da je Budislav djelovao nezavisno, iako ni mogućnost da su njegove aktivnosti počele kako bi odvuče dio mletačkih snaga tijekom rata oko Klisa nije za odbaciti. U svakom slučaju, Budislavovo djelovanje nakon što je mir s Trogirom i Splitom zaključen teško se može povezati s Mladenovom politikom, kojoj je osnovni cilj bilo očuvanje njegova patrimonija od Nelipca i njegovih saveznika, ali i od Mlečana. Budući da su Mlečani bili u tom trenutku manje opasni protivnici, Mladen je s njima počeo održavati dobre odnose da bi ih pridobio na svoju stranu u sukobu, ili da bi barem osigurao njihovu neutralnost. Drugi razlog za to moglo je biti i približavanje sukoba unutar roda, koji se već mogao osjećati, a koji će izbiti u zimu 1335./1336. U njemu su jednu stranu vodili Mladen i njegova braća te stričevi Pavao II. i Grgur, a drugu Budislav Ugričić i Ivan Juršić. Nelipac je, naravno, podržavao Budislava i Ivana, a na njihovoj je strani bio i već spomenuti Hrana Gradinić. Slijed sukoba nije poznat, ali je jasno da su Nelipac i njegovi saveznici bili poraženi. Borbe su bile vrlo žestoke, uključujući uništavanje sela i tvrđava, a doživljeni su od suvremenika kao krvna osveta.³⁹ Pregovori su počeli krajem veljače 1336. i držani su u Zadru, gdje je komuna igrala ulogu posrednika.⁴⁰ Ugovor je zaključen početkom travnja i uvjeti su bili vrlo teški za Nelipca. Morao je ili predati svog nećaka Konstantina u Ostrovicu za taoca ili kao zalog dati izuzetno veliku svotu od 20.000 libara do rujna. Jamci su mu bile komune Splita, Trogira i Šibenika. Činjenica da je bio poražen može se vidjeti i iz činjenice da je prihvatio predati Konstantina u Ostrovicu, dakle jednu od glavnih tvrđava Šubića, a ne u neko neutralno mjesto što je bio obično slučaj u manje jasnim situacijama. Unatoč tome, Nelipac nije platio propisani iznos na vrijeme te su Mladen, Pavao II. i Grgur prosvjedovali u Zadru protiv kašnjenja 13. listopada, no dalji razvoj nije poznat.⁴¹

Unatoč tom uspjehu, čini se da Mladen nije mogao eliminirati Budislavovu i Ivanovu frakciju unutar roda. Jedino je poznato da je Hrana Gradinić bio zarobljen i zatočen u Klisu.⁴² Sukob je privremeno riješen ženidbom kneza Ivana

37 Listine 1, dok. 593, str. 400-403; Gruber, *Nelipić*, str. 35-36.

38 Listine 1, dok. 617, str. 414; Gruber, *Nelipić*, str. 36-37; CD 10, dok. 182, str. 247-248.

39 CD 10, dok. 224, str. 294-295.

40 Lucius, *Ostavština*, sv. 538, fol. 183/15, str. 46.

41 Lucius, *Ostavština*, sv. 542, fol. 327-328/4, str. 25-28. V. Klaić (*Bribirski*, str. 147) i Gruber (*Nelipić*, str. 39-40), zavedeni od Lučića - Luciusa (*Memorie*, str. 213-214) mislili su da su Banići privremeno izgubili Ostrovicu. To je utjecalo na svu kasniju povijesnu literaturu i dovelo do pogrešnog zaključka da je nakon svrgavanja bana Mladena II. (a posebice nakon ovog rata) vodeći aristokrat u Hrvatskoj bio Nelipac, a ne i dalje članovi roda Šubića.

42 Lucius, *Ostavština*, sv. 542, fol. 334-334/4, str. 34-35.

za Mladenovu sestru Katarinu u siječnju 1337.⁴³ Je li je Budislav na to pristao ili je privremeno morao napustiti Bribir nije poznato. Čini se vjerojatnijim da je izbjegao k Nelipcu i Konstantinu. Nakon vjenčanja, Hrana Gradinić je oslobođen iz tamnice pod uvjetom da se neće pridružiti Nelipcu, Konstantinu ili Budislavu. Kao jamci za Hranu nastupila su trojica Mladenovih glavnih ljudi: knezovi Stjepan Berislavić, Tvrtko Vladislavić i njegov brat Stjepan. Oni su također položili i zalog od 300 libara za Hranu.

Sukob unutar roda konačno je riješen međusobnim dogovorom Budislava, Nelipca i Konstantina s Mladenom i njegovom braćom te Pavlom II. i Grgurom, koji je zaključen u Skradinu u travnju 1337.⁴⁴ Izgleda da je u međuvremenu Budislav uspio popraviti svoj položaj, ali uvjeti samog ugovora nisu poznati. Činjenica da su pregovori vođeni u Skradinu, gradu pod Mladenovom vlašću, navodi na pomisao da je on još uvijek bio jači u sukobu. S druge strane, i on je dao 2.000 libara kao zalog. Također se čini da je Pavao II. iskoristio priliku da za sebe i Grgura odcijepi zapadne dijelove dotadašnje bibrirske županije i uspostavi Ostrovicu kao posebno kneštvo. Razlozi za pregovore nisu jasni, ali su vjerojatno povezani s pojavom zajedničkog neprijatelja, bosanskog bana Stjepana II. Kotromanića, koji je upravo započinjao svoje širenje prema jugu.

Ban Stjepan je svoje širenje na dotad hrvatske županije Duvno i Glamoč (nekoć županija Tropolje)⁴⁵ počeo početkom tridesetih godina,⁴⁶ da bi ubrzo iza 1335. pripojio i Livno, kojim su u tom trenutku dominirali Vladislavići (pristaše Šubića) i Mihovilovići (pristaše Nelipca).⁴⁷ Tako ban Stjepan nije samo došao na granicu područja koja su držali Mladen III. i Nelipac, već i zauzeo teritorije njihovih pristaša, što je vjerojatno bio i jak udarac njihovu prestižu i moći.

Čini se da je akcija protiv bana Stjepana vođena od Nelipca. Da bi dobio jaču podršku protiv Bosanaca, Nelipac je iskoristio vjersku situaciju u Bosni, optuživši bana pred papinskom kurijom za krivovjerje. U svibnju 1337. papa Benedikt XII. poslao je pisma Kurjakovićima, knezu Mladenu i njegovoj braći, knezu Pavlu II i još nekim hrvatskim velikašima, potičući ih da podrže inkvizitore i kneza Nelipca protiv bosanskih heretika.⁴⁸ U kolovozu se Nelipac kraj Šibenika sastao s knezovima Trogira, Splita i Šibenika, kako bi obnovio svoj savez s njima.⁴⁹ Čini se da je Mladen ipak oklijevao s podrškom Nelipčevim akcijama,

43 CD 10, dok. 224, str. 294-295; V. Klaić, *Bibrirski*, str. 146, 148.

44 Lucius, *Ostavština*, sv. 542, fol. 335-335'/4, str. 35-36; sv. 538, fol. 185-187/15, str. 48-53; Gruber, *Nelipci*, str. 40.

45 Tri kraška polja Duvno, Kupres i Glamoč zajedno su činili županiju Tropolje (Lat. *Trium camporum*) u 13. i početkom 14. st. Tijekom 13. st. položaj kneza Tropolja držao je hrvatski ban (*banus maritimus*), a početkom 14. st. sinovi bana Pavla I. formalno su bili kneževi Tropolje. Čini se da se područje u tom razdoblju ili malo kasnije (tijekom vladavine bana Mladena II.) raspalo na više županija. Za sažetak ranijih rasprava o pojmu Tropolja, vidi: *Povijest hrvatskih*, str. 242, bilj. 13.

46 *Povijest hrvatskih*, str. 256.

47 Mladen Ančić, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću* (Zadar-Mostar: Zavod za povijesne znanosti HAZU-Ziral, 1997.), str. 133.

48 CD 10, dok. 249, str. 326-327; Vladimir Ćorović, *Historija Bosne* [History of Bosnia], Pos. izd. SKA 129 (Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1940.), str. 257; *Povijest hrvatskih*, str. 262.

49 Sadržaj samog sastanka nije poznat, budući da je jedini dokument o tome onaj o izboru trogirskih poslanika (Lucius, *Ostavština*, sv. 542, fol. 336-337/4, str. 37-39).

budući da nije poznato je li sudjelovao u tim pregovorima. Tek u siječnju 1338. zaključio je mir sa Splitom u Klisu.⁵⁰ Iako nije potpuno jasno je li taj ugovor bio izravno povezan s prethodnom Nelipčevom akcijom, čini se da je neka vrsta saveza protiv Bosanaca zaključen.⁵¹

Iako su podaci rijetki, čini se vjerojatnim da je savez uključivao Nelipca, Šubiće, Kurjakoviće i dalmatinske gradove. Također se čini da je savez imao uspjeha, jer se ban Stjepan obratio za pomoć svom senioru, kralju Karlu Robertu, što je kralju ponovno pružilo priliku da se umiješa u hrvatsku politiku. Prvo je u ožujku 1338. poslao pismo Trogiru tražeći na vrlo umjeren način da grad prestane podržavati "buntovnike".⁵² Vjerojatno su slična pisma upućena i drugim gradovima, samo nisu sačuvana. Također se čini da je kralj vojno pritisnuo Kurjakoviće i natjerao ih da napuste savez i u travnju mu se zakunu na vjernost. I Šubići su počeli pregovarati s kraljem, a Kurjakovići su igrali ulogu posrednika, no bez dubljih rezultata.⁵³

U ljeto 1338. velika Bosanska vojska napala je Mladenove teritorije i opsjela Klis. Sukob je konačno razriješen sklapanjem saveza između Mladena i bana Stjepana, a savez je utvrđen vjenčanjem banova brata Vladislava i Mladenove sestre Jelene (budući roditelji bosanskog kralja Tvrtka I.).⁵⁴ Mir je očito sklopljen poštujući *status quo*, tako da je svaka strana zadržala što je imala s međusobnom granicom negdje na prostoru Cetine. Banu je koristila i veza sa Šubićima zbog njihovih dobrih odnosa s papinskom kurijom kako bi se opravdao od optužbi za krivovjerje, a niti gospodarski razlozi ne mogu biti isključeni jer je bosanska trgovina prema moru išla kroz Klis.

Budući da u tom trenutku nema podataka o novim sukobima između Mladena i Nelipca, moguće je da je i on bio na neki način uključen u ugovor s banom. Mladen i Nelipac su izgleda još djelovali zajedno u rujnu 1339. kada su imali neki manji sukob sa splitskim nadbiskupom.⁵⁵ Obojica su u tom trenutku vjerojatno bila svjesna da nijedan od njih ne može drugom zadati odlučujući udarac te se nisu usuđivala uništiti novouspostavljenu ravnotežu snaga. Sličan stav može se pretpostaviti i u slučaju Pavla II. i Grgura. Time je bivši dominij banova Pavla i Mladena podijeljen. Šubići su i dalje držali njegov veliki dio i njihova je moć još uvijek bila velika, ali i podijeljena te samo blijedi odraz bivše moći. Mladen je u tom trenutku izgleda shvatio da se, barem privremeno, mora odreći pokušaja obnova stare moći, a njegovi protivnici, uključivo Ne-

50 Lucius, *Ostavština*, sv. 536, fol. 207/21, str. 70.

51 Za suprotno mišljenje vidi: *Povijest hrvatskih*, str. 263-264.

52 CD 10, dok. 279, str. 374-375; Gruber, *Nelipić*, str. 41.

53 CD 10, dok. 282, str. 382; V. Klaić, *Bribirski*, str. 148; Gruber, *Nelipić*, str. 41.

54 Lucius, *Ostavština*, sv. 542, fol. 346-353/4, str. 47-58. Budući da povjesničari nisu koristili sam dokument nego jedino njegov sažetak koji je objavio Ivan Lučić – Lucius, taj događaj je drugačije interpretiran. V. Klaić (*Bribirski*, str. 146) spominje samo vjenčanje; Čorović (*Historija*, str. 258, 261-262) jednostavno predlaže obje mogućnosti: prvu, da je bosanska vojska došla u Klis kao saveznička, i drugu, da ga je napala. Marko Perojević (u: *Povijest hrvatskih*, str. 264), pak, smatrao je da je bosanska vojska došla u pomoć Klisu kao saveznik protiv Nelipca.

55 *Listine 2*, dok. 86, str. 46-47; Gruber, *Nelipić*, str. 41.

lipca, pokušaja da ga zamijene i preuzmu njegova područja. To je posebice bilo naglašeno jer se u tom trenutku otvara novo razdoblje obnovom kraljevih pokušaja da uspostavi u hrvatskoj svoju stvarnu vlast, o čemu će biti riječi u pisanoj verziji rada.

Novi element u ravnoteži snaga između Mlečana i hrvatskih velikaša u Hrvatskoj pojavio se kraljevim obnovljenim interesom za uspostavom njegove kontrole nad područjem. Čini se da je Karlo Robert ubrzo shvatio da mu uklanjanje Mladena II. nije donijelo značajniju prednost i da je središnja vlast još uvijek bila previše slaba da bi mogla igrati neku odlučniju ulogu u udaljenoj Hrvatskoj.⁵⁶ Ipak, u kasnim tridesetim godinama 14. st., čini se da je kralj ponovno počeo razmišljati o tom problemu, a u četrdesetim godinama očito mu se činilo da se stanje popravlja u njegovu korist.

Prve vijesti o kraljevim novim namjerama došli su u ožujku 1340. godine. Svi hrvatski velikaši (Nelipac, Kurjakovići, Pavao II., Grgur, Mladen III. i njegova braća) i njihovi pristaše bili su očividno uzbuđeni njima. Predložili su Mlečanima savez s ciljem sprječavanja kraljeva dolaska. Za posrednike su uzeli mletačke knezove Nina, Zadra i Raba, a pregovarači sa strane hrvatskih velikaša bili su knez Pavao Kurjaković (koji je predstavljao svoju braću i kneza Nelipca) i knez Pavao II. (koji je predstavljao svog brata Grgura i svoje nećake). Čini se da su velikaši bili vrlo odlučni u svojim namjerama. Predložili su razrađeni plan operacija protiv kralja i njegove vojske te ustvrdili da su, ako ostanu ujedinjeni, s mletačkom pomoću sposobni spriječiti kraljev ulazak u teritorije koje kontroliraju. Također su planirali da mu uskrate svaku opskrbu živežnim namirnicama te tako u potpunosti onemoguće kraljev boravak u Hrvatskoj te da napadaju kraljevsku vojsku iz svojih utvrda i čuvaju prolaze koji vode na njihove teritorije, ostavljajući kralju slobodne putove jedino za povratak na sjever. Knez Pavao II. ponudio je predati Mlečanima jednu od svojih tvrđava, a knez Grgur čak dvije.⁵⁷ Nije poznato o kojim se tvrđavama radilo, no, budući da je prijedlog iznesen u Ninu, moguće je da su se nalazile negdje u blizini granice njegova distrikta. Jedna od njih mogao bi biti Novigrad (koji će kasnije postati kraljevska utvrda), a za druge nemam nikakav prijedlog. Nažalost, podaci o tom području su za ovo razdoblje toliko rijetki da se ne može doseći nikakav pozitivan zaključak.

Mlečane su vijesti o kraljevskom dolasku također očito brinule, ali su ipak odlučili da se ponašaju manje energično i nisu sklopili pravi savez s hrvatskim velikašima. Pregovori o utvrdama su također bili neuspješni te su oni samo utvrdili svoje gradove i poslali u njih providure (*provisores*)⁵⁸ da promatraju

56 Nakon Mladenova uklanjanja kralj je samo dva puta pokušao uplesti se u hrvatska pitanja: prvo, kroz intervenciju slavonskog bana Mikca u kasnim dvadesetim godinama, ali bez uspjeha. Pokušaji su obično zaustavljeni na sjevernim granicama teritorija Nelipca i Kurjakovića. U kasnim tridesetim godinama kralj je postigao neke privremene uspjehe, ali je još uvijek bio nesposoban zadržati ikakvu stvarnu vlast nad Hrvatskom.

57 *Listine 2*, dok. 123, str. 63; V. Klaić, *Bribirski*, str. 149.

58 Uobičajena metoda mletačkog djelovanja u kriznim situacijama bio je prijenos središnjih ovlasti na grupu stručnjaka koje je vlast

stanje. Najvjerojatnije su potaknuli i komune Trogira, Splita i Šibenika u lipnju 1340. na obnovu njihova saveza iz 1327. godine.⁵⁹ Venecija je također u Hrvatskoj novačila i plaćenike za posade njihovih tamošnjih utvrda. Vrijedno je napomenuti da su među vojnicima u Zemuniku (tada pograničnoj utvrdi zadarskog distrikta) bili i ljudi iz Bribira. Iako se ne čini da su među njima bili članovi roda Šubića, moguće je (pa i vjerojatno) da su ih tamo poslali knezovi Pavao i Grgur.⁶⁰

Početakom svibnja 1340. knez Mladen je počeo i pregovore s Venecijom da im za vrlo veliki novac ustupi Skradin, no ne čini se da je prijedlog bio iskren i iz njega nije bilo nikakvog rezultata.⁶¹ Unatoč tome, odnosi između Šubića, Venecije, Nelipčića i dalmatinskih gradova ostali su dobri tijekom 1340. i 1341., iako je polako postajalo jasno da do planirane kraljevske intervencije neće doći. Situacija se promijenila kraljevom smrću u proljeće 1342., a po svemu sudeći njegov šesnaestogodišnji nasljednik Ludovik nije odmah doživljen kao stvarna i neposredna prijetnja, što je ponovo utjecalo da stara zapretana neprijateljstva među hrvatskim velikašima ponovo dobiju na žestini.

Neposrednu mogućnost za ponovni sukob pružili su napadi kneza Nelipca i njegova nećaka Konstantina na šibenski teritorij u ljeto 1342. o kojima je više riječi bilo u prilogu Ante Birina,⁶² a na koje je Venecija odgovorila pokretanjem široke diplomatske akcije s ciljem pridobivanja Kurjakovića i obje grane Šubića (ostrovičke Pavla II.⁶³ i kliško-skradinske Mladena III.⁶⁴) na svoju stranu. Budući da se ništa odlučujuće nije dogodilo, pripreme za otvoreni sukob s Nelipčićem su nastavljene uz intenzivne kontakte Venecije i Šubića te mletačke vojne pripreme u Šibeniku.⁶⁵

Isto razdoblje obilježavaju i pokušaji Mladena III. i Pavla II. na što čvršće približavanje Veneciji. Vjerojatno su osjećali da neaktivnost mladog kralja Ludovika neće dugo trajati te su željeli ojačati svoj položaj u Hrvatskoj eliminiranjem Nelipca, a možda i preuzimanjem njegovih područja, što bi ih stavilo u mnogo snažniji pregovarački položaj nasuprot kralja. S druge strane, čak i ako njihovi

slala u ugrožena područja. Obično ih je bilo tri (iako je broj mogao biti i veći s obzirom na složenost situacije) i imali su široke ovlasti. Također su trebali biti u kontaktu sa središnjim ustanovama u Veneciji (putem organiziranog pomorskog prometa brzoplovkama) informirajući ih i raspravljajući s njima sporne odluke. Članovi takvih povjerenstava bili su obično ljudi koji su prethodno već bili proveli neko vrijeme na različitim višim položajima u Veneciji i području u pitanju (poput bivših knezova dalmatinskih gradova).

59 CD 10, dok. 393, str. 559-561.

60 CD 10, dok. 408, str. 580-581.

61 *Listine 2*, dok. 136, str. 69. Pregovori su se vkli do prosinca kad su otkazani, a iako je Mladen u studenom 1341. ponovio prijedlog, novi pregovori nisu ni započeti (*Listine 2*, dok. 175, str. 91, dok. 219, str. 130).

62 O čitavoj operaciji vidi: Gruber, *Nelipić*, str. 46-58. Ipak, treba naglasiti da je uloga Šubića u tim događajima u tom prikazu vrlo podcijenjena.

63 Stav drugih članova roda koji su živjeli u Bribiru prema tom sukobu nije jasan. Nitko od njih, uključivo najuglednijeg među njima, Budislava Ugrinića, nije spomenut u dokumentima. Vrlo je moguće da je u to doba (od ugovora iz 1338.) Bribir bio pod vlašću Pavla II., ali je također moguće da je Budislav Ugrinić još uvijek podržavao kneza Nelipca.

64 *Listine 2*, dok. 249, str. 150-153. Venecija je također pregovarala i s Čubranićima iz Vrhrlike, Nelipčevim istočnim susjedima i po svemu sudeći Mladenovim pristašama (*Listine 2*, dok. 250, str. 153-155; Gruber, *Nelipić*, str. 49).

65 *Listine 2*, dok. 282, str. 170-171; Gruber, *Nelipić*, str. 51.

planovi nisu bili toliko dalekosežni, njihova kasnija djelatnost pokazuje da će otpor kraljevoj rastućoj vlasti postati njihov glavni cilj, a za njegovo je ispunjavanje Venecija bila jedini mogući saveznik.

Napetosti između Nelipca i Šibenika trajale su do srpnja 1343., kada su Mlečani još jednom probali pregovorima riješiti problem,⁶⁶ a kad je i taj pokušaj propao, odlučili započeti rat protiv njega. Čini se da je knez Pavao, u svoje ime i ime svojih nećaka, već i ranije tražio odlučnu akciju. Pregovori između Mladena i Pavla (koje mletački dokumenti tog razdoblja sve češće zovu Banići, tj. potomci bana), Kurjakovića i Mlečana bili su sve učestaliji. Čini se da su Mlečani bili manje odlučni u vezi s ciljevima budućeg saveza nego druga strana, koja je kao cilj budućeg rata postavila "smrt i uništenje kneza Nelipca i kneza Konstantina i njihovih ljudi". Unatoč mletačkoj neodlučnosti, pripreme za rat su smjesta započele. Pored uobičajenih mjera za skupljanje i organiziranje vojske, mletačkim kneževima u Dalmaciji naređeno je da konfisciraju Nelipčevu i Konstantinovu imovinu u njihovim gradovima, a jedan poslanik poslan je i bosanskom banu Stjepanu da bi osigurao njegovu neutralnost.⁶⁷

Čini se da ni Nelipac nije mirovao te je već u kolovozu uspio raskinuti savez Kurjakovića s Venecijom. U tom je trenutku važnost Banića za nju postala još veća nego je to bilo ranije te je morala prihvatiti njihove uvjete. Mlečani su im također podijelili svoje građanstvo i obećali im snažnu vojnu podršku.⁶⁸

Stvaranje saveza između Venecije i Banića odmah je urodilo plodom.⁶⁹ Nelipac se očito osjetio dovoljno ugrožen te je odlučio prihvatiti pregovore, koji su počeli u rujnu.⁷⁰ Taj rezultat svakako nije bio ono što su Banići željeli, budući da je na taj način Nelipac ostao neporažen te samim time i dalje neprijatelj kojeg se nije moglo ne uvažavati. Bio je natjeran prihvatiti pregovore, ali je ipak primao i jamstva svojih protivnika. Ipak, čini se da je jamstvo za Baniće morala isplatiti Venecija.⁷¹ Konačni ugovor sklopljen je početkom listopada blizu slapova Krke, na Mladenovu teritoriju i na pograničnom području između Nelipca i Šibenika.⁷² To je zapravo bila Nelipčeva diplomatska pobjeda. Njegovi su teritoriji, uključivo njegovo sjedište Knin, ključna utvrda srednjovjekovne Hrvatske koja je kontrolirala glavni put iz Panonije prema Jadranu, ostali čvrsto u njegovoj vlasti, a on i njegov maloljetni sin dobili su mletačko građanstvo. Šubići sigurno nisu bili zadovoljni s time, no bili su vezani netom zaključenim savezom s Mlečanima i nisu imali drugog izbora nego prihvatiti takav rezultat.

66 *Listine 2*, dok. 302, str. 181; Gruber, *Nelipić*, str. 52.

67 *Listine 2*, dok. 309, str. 185-186; Gruber, *Nelipić*, str. 53.

68 *Listine 2*, dok. 319, str. 190-191; Gruber, *Nelipić*, str. 54. Gruber ne spominje podijelu mletačkog građanstva.

69 Čini se da se tome pridružio i knez Grgur Kurjaković, ali se ne čini da je aktivno sudjelovao. Položaj njegove braće je još nejasniji. Oni su očito igrali neku ambivalentnu politiku usmjerenu na balansiranje između obje strane, što se može lako razumjeti uzevši u obzir činjenicu da su bili šogori kneza Nelipca te nisu mogli biti zapravo zainteresirani za njegovu eliminaciju.

70 *Listine 2*, dok. 327, str. 193-194; Gruber, *Nelipić*, str. 54.

71 Knez Grgur Kurjaković je također uključen u pregovore na svoj osobni zahtjev (*Listine 2*, dok. 328, str. 194-195; Gruber, *Nelipić*, str. 55).

72 *Listine 2*, dok. 332, str. 196-200; Gruber, *Nelipić*, str. 55-57.

Mletačka strana sa svoje je strane trenutno bila zadovoljna jer njezin cilj ionako nije bilo jačanje Šubića nego održavanje ravnoteže među hrvatskim velikašima kako bi njihova područja služila kao tampon zona između mletačkih stečevina i krajeva pod kraljevom upravom. Budući da se razdvojeni velikaši nisu mogli efikasno suprotstaviti kralju, ta se politika u krajnjoj liniji pokazala štetnom i za Veneciju, jer je dovela do njezina potpunog poraza na istočnom Jadranu 1358. godine, a i za Šubiće koji će u tom razdoblju izgubiti i posljednje ostatke svoje političke nezavisnosti, ali je u tom trenutku služila mletačkim interesima uz najmanju cijenu.

U sklop ovih događaja pripada i zanimljiv ugovor iz studenoga 1343. kojim je sedam plemića (Stojša i Radeta Vukojević, Hranislav Černić, Veselko Draginić, Ratko Radošević, Osore Kučilojević i Milgost Dublanić) jamčilo za neke druge plemiće iz roda Svačića (Dražoja i Vukšu, sinove Radoslava i Gojslava, sina Prode te njihove bratiće) obećalo zastupniku kneza Mladena III. i njegove braće Radi Miganičiću da će Svačići očuvati "čistu vjernost" i neće otići u službu kneza Nelipca, njegova sina ili nećaka Konstantina. Jamci su se obvezali da će Svačiće, ako ne izvrše tu obvezu, zarobiti i izručiti knezu Mladenu unutar jednog mjeseca od prekršaja ili platiti tešku globu od 150 libara.⁷³ U ovom je slučaju važno naglasiti da je i Nelipac bio član roda Svačića te da je dokument sastavljen s namjerom sprječavanja njegovih srodnika (podanika kneza Mladena) da ga podrže u skladu s rodovskom solidarnošću u mogućem sukobu.

Manji sukobi između Mladena i Nelipca dogodili su se već u svibnju 1344. kada su Nelipac i Konstantin nanijeli štete Mladenovim posjedima i Šibeniku, ali ipak nisu eskalirali u otvorenu konfrontaciju,⁷⁴ možda i zato jer je ubrzo nakon toga Nelipac umro u Kninu ostavivši svoje posjede svom malodobnom sinu Ivanu pod skrbištvom svoje udovice i njegove majke Vladislave.

Nelipčeva smrt i neredi koji su se mogli očekivati omogućili su kralju Ludoviku da se uključi u hrvatske događaje.⁷⁵ To su očito predvidjeli i knezovi Mladen III. i njegov brat Pavao III. koji su u kolovozu 1344. poslali poslanstvo u Veneciju da osiguraju mletačku podršku.⁷⁶ Nasuprot tim pripremama, kralj je u Hrvatsku poslao novog bana, Nikolu Lendavskog, koji je ubrzo primio zakletvu Kurjakovića na vjernost i počeo napadati Nelipčeve posjede oko Knina. Vladislava se prvo opirala, ali se, vidjevši da su štete izazvane tim napadom teške, pristala pokoriti i ban se povukao od Knina, no čim je to učinio, Vladisla-

73 Jakov Stipišić and Ante Nazor, *Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Čove iz Ankone od 1341. do 1344.*, Splitski spomenici, Dio prvi, Splitski bilježnički spisi, sv. 1, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium 53 (Zagreb: HAZU, 2002.), dok. 342, str. 204-205. Pojedinačni iznosi precizno se navode u dokumentu.

74 *Listine 2*, dok. 360, str. 214; Gruber, *Nelipić*, str. 59.

75 V. Klaić, *Bribirski*, str. 150-151.

76 Mletačke vlasti prihvatile su najveći dio njihovih zahtjeva i naredile knezovima Splita, Trogira i Šibenika da im pruže potporu (*Listine 2*, dok. 371, str. 222-223; Dane Gruber, "Vojevanje Ljudevita I. u Dalmaciji s hrvatskim velmožama i s Mlečanima i t. d. (1342-1348.)," *Izviješće kralj. velike gimnazije u Požegi koncem školske godine 1887./88.* (1888.), str. 6). Mlečani su također poduzeli korake da ometu kraljeve poteze. Poslali su u dalmatinske gradove novu grupu povjerenika te pokušavali ohrabriti Kurjakoviće i kneginju Vladislavu da se odupiru (*Listine 2*, dok. 372, str. 223-224).

va je otkazala dogovor. Ovaj put kralj je osobno odlučio ići u Hrvatsku s jakom vojskom i natjerati Vladislavu na poslušnost, što je i izvršio u proljeće 1345. Kao prethodnica poslana je nešto manja vojska predvođena banom Nikolom i bosanskim banom Stjepanom. Posredovanjem Kurjakovića, Vladislavine braće, otvoreni sukob je izbjegnut, a Vladislava je osobno otišla pred kralja u Bihać i tamo mu se zaklela na vjernost. Za to je nagrađena kraljevim oprostom za svog sina, potvrdom niza posjeda i darovanjem još nekih posjeda u Ugarskoj. Ivan je dobio i status kraljevskog viteza i dvorjanika. Vladislava je ipak morala kralju predati Knin i neke manje utvrde u kninskoj županiji, a to je trebalo biti nadoknađeno darovanjem nekih posjeda Mladena III. i njegove braće (kliškom županijom, uključujući samu tvrđavu Klis, te cetinskom županijom).⁷⁷

Iako je taj dogovor bio prilično povoljan za Nelipčiče i omogućio njihov budući ponovni uspon, u tom je trenutku ipak značio i to da su oni za neko vrijeme prestali biti stvarno nezavisan faktor u hrvatskoj politici. S druge strane, tim dogovorom posjedi Šubića došli su u izravan dodir s hrvatskim teritorijima pod kraljevom izravnom vlašću. Ipak, niti Pavao II. i Grgur, niti Mladen III. i njegova braća nisu se željeli pomiriti s kraljem, što je u tom trenutku učinila većina hrvatskih velikaša i plemića.⁷⁸ Jedini značajan član roda Šubića koji je kralju tada položio zakletvu vjernosti bio je knez Budislav Ugrinić,⁷⁹ a za to je nagrađen potvrdom njegovih posjeda (među kojima je posebice istaknuta utvrda Rog na rijeci Krki) te pravom naslijeđivanja posjeda koje je u Bribiru držao nedavno preminuli knez Ivan Juršić, prijespomenuti Mladenov šogor i Budislavov bliski rođak i saveznik.⁸⁰ Iako Budislavovo prihvaćanje kraljevskog autoriteta, kao i ono Nelipčeva nećaka Konstantina Ključkog, nije bilo vrlo iskreno niti trajno, omogućilo je kralju da započne obnavljati svoju moć u Hrvatskoj i utjecati na ondašnje prilike. To je zapravo i bio prvi trenutak kada se kraljevska vlast ponovo osjetila u Hrvatskoj i bila široko prihvaćena nakon 1322. godine, čime počinje novo poglavlje hrvatske političke povijesti 14. stoljeća koje će s jedne strane dovesti do pada glavnih grana Šubića, ali s druge i ponovnim ujedinjenjem hrvatskih zemalja, ovaj put pod kraljevskom vlašću dinastije Anžvinaca, okrunjenim Zadarskim mirom 1358. godine i vrhuncem srednjovjekovnoga hrvatskoga društvenoga, političkoga i gospodarskoga razvoja.

77 *Obsidio Iadrensis*, lib. 1, cap. 3-4 u: Branimir Glavičić, Vladimir Vratović, †Miroslav Kurelac, Damir Karbić i Zoran Ladić (prir.), *Opsada Zadra. Obsidio Iadrensis*, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, sv. 54, Djela pisaca hrvatske povijesti, sv. 6 (Zagreb: HAZU, 2007.), str. 121-128. Za više detalja vidi: Gruber, "Vojevanje," str. 4-9.

78 Ta je činjenica naglašavana i od suvremenih kroničara (*Obsidio Iadrensis*, lib. 1, cap. 4, *Opsada*, str. 126-127; *Cronaca Iadertina*, cap. *** [Biblioteca Marciana, rukopis]); Gruber, "Vojevanje," str. 9. Vrijedno je napomenuti da je upravo taj tekst iz djela *Obsidio* prvi slučaj kada se kod knezova Pavla II. i Mladena III. izričito kaže da su "od roda Šubića," što je u tom trenutku još uvijek bilo neuobičajeno za članove glavne grane roda. Malo kasnije takva formula biti će uobičajena za sve članove roda.

79 Vrijedno je spomenuti činjenicu da je on bio među svjedocima ugovora između Nelipca i Mečana, ali nije jasno je li on još uvijek bio u Nelipčevoj službi ili nazad na strani Šubića. Sudeći po njegovu djelovanju u tom trenutku, on je vjerojatno od 1338. živio u nekoj vrsti izgnanstva u Nelipčevoj službi, a pokoravanje kralju moglo mu je dati mogućnost da povrti svoj vodeći položaj u Bribiru.

80 CD 11, dok. 149, str. 197; Gruber, "Vojevanje," str. 8; Nada Klaić-Ivo Petricoli, *Zadar u srednjem vijeku*, *Prošlost Zadra* 2 (Zadar: Filozofski fakultet, 1976.), str. 217-218.

